

Barbara Mitrenga

Wyznaczniki śląskości dawnych i współczesnych nazwisk mieszkańców Górnego Śląska

---

Postscriptum Polonistyczne nr 1(19), 129-145

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BARBARA MITRENGA
Uniwersytet Śląski
Katowice

Wyznaczniki śląskości dawnych i współczesnych nazwisk mieszkańców Górnego Śląska

Tematyka dotycząca Śląska i szeroko rozumianej śląskości jest od lat obecna w refleksji naukowej lingwistów oraz badaczy innych dziedzin humanistyki. Długa lista publikacji poświęconych tej tematyce, a także mnogość zagadnień poruszanych w dotychczas opublikowanych pracach (dotyczących m.in. kwestii językowych, historii i kultury Śląska, tożsamości etnicznej Ślązaków, uwarunkowań społeczno-politycznych, stereotypów związanych ze Śląskiem i jego mieszkańcami) poświadczą, że problematyka śląskoznawcza jest nie tylko interesująca, ale również naukowo inspirująca. Ograniczając się jedynie do publikacji śląskich badaczek, warto przywołać pracę Aliny Kowalskiej poświęconą językowi Górnego Śląska (Kowalska 1970), liczne studia i rozprawy Jolanty Tambor, poruszające m.in. kwestie śląszczyzny czy postulujące podjęcie szerszych badań w tym zakresie (Tambor 2008, 2010), monografię Mirosławy Siuciak na temat języka śląskich utworów scenicznych z lat 1864–1922 (Siuciak 1998) oraz jej artykuły dotyczące tematyki śląskiej (m.in. Siuciak 2012), a także publikacje Heleny Synowiec poświęcone Śląskowi i śląszczyźnie w perspektywie edukacyjnej (Synowiec 1992, 2013).

Drugim obszarem zainteresowań naukowych, na który chciałabym zwrócić uwagę na wstępie niniejszego artykułu, jest onomastyka, a w jej obrębie antroponomimia, ze szczególnym uwzględnieniem nazewnictwa osobowego mieszkańców Śląska. Obszerna jest zarówno bibliografia poświęcona polskiemu nazwiskom (zob. m.in. słownik nazwisk Kazimierza Rymuta [1999–2001] oraz pracę Zofii Kalety [1998]), jak i lista publikacji na temat śląskich nazwisk. Wspomnieć należy wydaną przeszło pół wieku temu pracę Stani-

sława Rosponda *Nazwiska Ślązaków* (Rospond 1960) czy też dwie części *Słownika nazwisk śląskich* jego autorstwa (1967–1973), artykuły Aliny Kowalskiej na temat nazwisk mieszkańców Katowic i Tarnowskich Gór (Kowalska 1978a, 1978b), a także opracowanie Henryka Borka i Urszuli Szumskiej poświęcone historycznym nazwiskom mieszkańców Bytomia (Borek, Szumska 1976). Z nowszych publikacji warto zwrócić uwagę na monografie na temat nazwisk cieszyńskich (Milerski 1996) i dawnych nazwisk mieszkańców Oleśna na Śląsku Opolskim (Magda-Czekaj 2003), a ponadto artykuł Danuty Lech-Kirstein o cechach dialektalnych nazwisk opolskich (Lech-Kirstein 2008) oraz Romany Łobodzińskiej o średniopolskich nazwiskach śląskich motywowanych nazwami roślin (Łobodzińska 2012).

Prezentowany tekst wpisuje się z jednej strony w nurt badań poświęconych problematyce śląskiej, z drugiej – podejmuje temat śląskiej antroponomii, a dokładnie XIX-wiecznych nazwisk mieszkańców dwóch wybranych śląskich parafii oraz przejawiających się w nich – na różnych płaszczyznach – cech dialektalnych. Celem niniejszego opracowania jest pokazanie, które z charakterystycznych cech gwary śląskiej znajdują odzwierciedlenie w XIX-wiecznych nazwiskach. W końcowej części artykułu wyniki przeprowadzonej analizy dawnych śląskich nazwisk zostaną skonfrontowane z danymi frekwencyjnymi dotyczącymi nazwisk Polaków zamieszkujących współcześnie obszar historycznego Górnego Śląska.

Bazę materiałową, liczącą ponad 3700 nazwisk, stanowią nazwiska wyekscerpowane z indeksów¹ dwóch XIX-wiecznych ksiąg parafialnych: księgi chrztów z parafii Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Żyglinie z lat 1800–1887 oraz księgi chrztów z parafii Świętego Marcina w Starych Tarnowicach z lat 1800–1870². Obie parafie znajdują się na terenie dzisiejszego powiatu tarnogórskiego w województwie śląskim, historycznie – na Górnym Śląsku. Pod względem dialektalnym parafie te zlokalizowane na obszarze Śląska środkowego, obejmującego okolice Katowic, Bytomia i Tarnowskich Gór³.

---

¹ W pracy korzystałam z indeksów sporządzonych i opublikowanych przez Górnos Śląskie Towarzystwo Genealogiczne „Silius Radicum” na stronach internetowych: <http://siliusradicum.pl/zasoby/indeksy/stare-tarnowice/> i <http://siliusradicum.pl/zasoby/indeksy/zyglin-ii/> [dostęp: styczeń–luty 2017].

² Wersja fototypiczna ksiąg („Poland, Gliwice Roman Catholic Church Books, 1599–1976”) dostępna jest w internecie pod adresem <https://familysearch.org/search/image/index?owc=MHX7-PZ9%3A361904901%2C362306801%3Fcc%3D2114433> [dostęp: styczeń–luty 2017].

³ Śląsk południowy obejmuje tereny Śląska Cieszyńskiego, natomiast Śląsk północny – Opolszczyznę, Kluczborskie i Lublinieckie. Informacja na podstawie multimedialnego prze-

W przeprowadzonej analizie wykorzystano nazwiska zapisane w języku polskim, a także polskie noszące znamiona germanizacji. Poza obszarem zainteresowania pozostały natomiast nazwiska niemieckie. Zgromadzone w ten sposób dawne antroponimy porównano z nazwiskami używanymi współcześnie, zarejestrowanymi w *Słowniku nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku* (Rymut 2003). O śląskości danego nazwiska, poza cechami dialektalnymi, o których będzie mowa w dalszej części artykułu, świadczy jego wysoka frekwencja na obszarze historycznego Górnego Śląska w porównaniu z innymi polskimi terenami.

Dla dalszych rozważań poświęconych śląskim nazwiskom ważne są przede wszystkim ustalenia dotyczące fonetyki, słowotwórstwa i leksyki śląskiej. Świadomość odrębności gwary śląskiej i języka ogólnopolskiego pozwoli bowiem na dostrzeżenie specyficznych cech dialektalnych w antroponimii Śląska.

Nacechowanie dialektalne nazwisk śląskich pod względem fonetyki

Jolanta Tambor w monografii *Mowa Górnoślązaków oraz ich świadomość językowa i etniczna* (Tambor 2008) szczegółowo omawia i ilustruje licznymi przykładami specyficzne cechy gwary mieszkańców Górnego Śląska, dostrzegalne na płaszczyźnie fonetycznej, składniowej, słowotwórczej i leksykalnej. Badaczka zwraca uwagę na następujące cechy gwary śląskiej w zakresie systemu samogłoskowego:

- występowanie samogłosek pochyłonych (ścieśnionych), czyli samogłosek o podwyższonej artykulacji [é], [á], [ó] (Tambor 2008, 122–137);
- nosowość konsonantyczna, czyli wymowa nosówek w postaci zbitki samogłoski słabiej znalizowanej niż w wymowie ogólnopolskiej oraz spółgłoski nosowej ze zwarem w jamie ustnej (Tambor 2008, 137);
- wokaliczne zmiany wygłosowe: kontrakcja wygłosowej grupy [-ej] jako [-y] lub [-i]; zmiana wygłosowej grupy [-aj] w [-oj] lub [-ej] (Tambor 2008, 143–145).

Wśród XIX-wiecznych nazwisk śląskich można wskazać liczne przykłady potwierdzające występowanie pochylenia samogłosek oraz nosowości konsonantycznej.

Współczesna polszczyzna ogólna nie zna samogłosek pochyłonych. Ich losy w języku polskim potoczyły się różnie – samogłoska [á] w połowie XVIII wieku artykulacyjnie zrównała się z [a], samogłoska [é] do końca XIX wieku utożsamiała się artykulacyjnie z [e], natomiast [ó] w XIX wieku zrównało się z [u], graficznie zapisywanym jako *ó* (Długosz-Kurczabowa, Dubisz 2006, 128–131). A zatem w XIX wieku, z którego pochodzą poddane oglądowi indeksy do ksiąg parafialnych, w polszczyźnie ogólnej funkcjonowały jeszcze dwie samogłoski pochyłone, tj. [é] oraz [ó], natomiast nie było już samogłoski [á]. Gwara śląska zachowała do dzisiaj wszystkie trzy samogłoski pochyłone. Przetrwały one również w śląskiej antroponomii.

Pochylenie w największym stopniu dotyczy samogłoski [á] realizowanej jako [o], np. w nazwiskach *Baron*, *Bujócek*, *Bujóczek*, *Czórnik*, *Domogała*, *Dragon*, *Kwiótek*, *Kozóek*, *Powółka*. Badane nazwy występowały tylko w postaci z samogłoską pochyłą (*Baron*, *Czórnik*, *Domogała*, *Kwiótek*, *Kozóek*) bądź obocznie z formami bez samogłoski pochyłonej (*Bujóczek*, *Powółka*), przy czym w przypadku obu wariantów liczniejsze były formy z samogłoską pochyłą (por. *Powółka* – 27 i *Powółka* – 5; *Bujócek* – 90, *Bujóczek* – 43 i *Bujóczek* – 30).

Mniej liczne są przykłady, które potwierdzają występowanie [é] zrównanego fonetycznie z [y]: *Dyrzjński*, *Kozyra*, *Tyralla*, *Tyralla*, *Tyrasek*, *Tyrassek*. Spośród wymienionych nazwisk tylko *Kozyra* i *Tyralla* występowały obocznie do form bez *e* pochyłonego, tj. w postaci *Kozera* i *Teralla*. W obu przypadkach częściej występowało nazwisko z *e* pochyłym (por. *Kozyra* – 16 i *Kozera* – 1, *Tyralla* – 8 i *Teralla* – 1).

O występowaniu [ó] w XIX-wiecznych nazwiskach śląskich wnioskowość można pośrednio. Jolanta Tambor stwierdza, że „samogłoska [ó] jest zawsze wymawiana jako dźwięk pośredni [o^u]” (Tambor 2008, 135), jednak w zapisie nazwisk nie występuje graficzny znak wskazujący bezpośrednio na pochylenie samogłoski [o]. Wiadomo jednak, że w polszczyźnie ogólnopolskiej w XIX wieku doszło do artykulacyjnego zrównania [ó] z [u], a zatem w nazwiskach, w których obocznie występuje grafem „o” lub „ó”, o pochyleniu możemy mówić w przypadku nazwisk zapisywanych z użyciem litery „o”. Porównajmy przykładowe nazwiska oraz ich frekwencję w ekscerpowanych źródłach: *Dziewiór* – 55 i *Dziewiór* – 44, *Mrózek* – 141 i *Mrózek* – 24, *Odoj* – 20 i *Odoj* – 9, *Pierdziwól* – 40 i *Pierdziwól* – 2, *Tobór* – 13 i *Tobór* – 1, *Wróbel* – 28 i *Wróbel* – 20, *Wypiór* – 10 i *Wypiór* – 4. W tego typu nazwiskach dominowały pod względem częstości występowania formy z samogłoską [ó], zapisywaną za pomocą znaku „ó”.

Drugą cechą dialektalną wyraźnie widoczną w XIX-wiecznych nazwiskach jest nosowość konsonantyczna. Przytoczyć można wiele przykładów nazw,

które występują zarówno w wariantach z nosówką, jak i realizującymi nosowość konsonantyczną: *Dębinski* (1) – *Dembinski* (27), *Dziąsko* (12) – *Dzionsko* (5), *Gębczyk* (6) – *Gembczyk* (24), *Jarząbek* (11) – *Jarżombek* (26), *Jędroszek* (26) – *Jendroszek* (19), *Jedrus* (11) – *Jendrus* (1), *Mitrega* (17) – *Mitrenga* (65) – *Mitrynga* (2), *Otrząsek* (2) – *Otrzonsek* (11), *Piątek* (43) – *Piontek* (35), *Potępa* (18) – *Potempa* (10), *Ręka* (12) – *Renka* (16) – *Rynka* (9), *Trzęsimiech* (51) – *Trzensimiech* (19), *Wyleżek* (74) – *Wylenzek* (1), *Zajac* (12) – *Zajonc* (2). Wskazać można również nazwiska, w których występuje wyłącznie nosówka, zob. *Ćwiężek* (18), *Miękus* (7), lub nosowość konsonantyczna: *Bembenek* (3), *Gawenda* (3), *Kempa* (15).

W tym wykazie zwracają uwagę zwłaszcza nazwiska pochodne od apelatywów, np. *Bembenek* ← *bėbenek*, *Gawenda* ← *gawėda*, *Jarżombek* ← *jarżąbek*, *Kempa* ← *kepą*, *Mitrenga*, *Mitrynga* ← *mitrėga*, *Piontek* ← *piątek*, *Renka*, *Rynka* ← *rėka*, *Zajonc* ← *żajac*, których pisownia jest niezgodna z polską ortografią. Mając na uwadze fakt, że Górny Śląsk w XIX wieku należał do Prus, a językiem urzędowym w tym okresie był język niemiecki, w takim zapisie nosówek można by dopatrywać się śladów germanizacji polskich nazwisk. Jan Stanisław Bystron, pisząc o niemczeniu polskich nazwisk, zauważa, że:

germanizacja idzie tu [na Śląsku – dop. B.M.] na wielką skalę, jeżeli chodzi o nazwiska ludowe; wpisuje się je w niemieckiej pisowni, z czasem przerabia końcówki, także i tłumaczy; nazwiska typu *Wenglorsch*, *Bontscheck* należą tu do zasady (Bystron 1993, 176).

Znane są również stosowane wówczas polsko-niemieckie substytucje samogłoskowe, spółgłoskowe i morfologiczne w dawnych tekstach źródłowych, m.in. zastępowanie *ę* przez *am*, *an*, *en* oraz zastępowanie *ą* przez *an*, *en*, *am* (Sochacka 1999, 198 i nast.). Sytuacja taka miała miejsce zwłaszcza wtedy, gdy dokumenty z polskimi nazwami sporządzali Niemcy nieznający języka polskiego. Poddane oglądowi księgi parafialne pisane były po niemiecku przez miejscowych proboszczów, dlatego wydaje się, że specyficzny zapis nosówek jest jednak cechą dialektalną, a nie efektem germanizacji. Zwłaszcza nazwiska *Mitrenga*, *Mitrynga* czy *Renka*, *Rynka*, w których *ę* realizowane jest bądź jako *en*, bądź z widocznym podwyższeniem samogłoski [é] w *yn*, są pewnymi przykładami zaświadczającymi o dialektalnej wymowie nosówek w gwarze śląskiej.

W dalszej analizie przedmiotem mojego zainteresowania będą odzwierciedlone w badanych antroponimach najistotniejsze cechy gwary śląskiej doty-

czące konsonantyzmu. Za J. Tambor można wymienić następujące cechy śląszczyzny w zakresie systemu spółgłoskowego⁴:

- wymowa grup [š`i] i [ž`i], gdzie [š] i [ž] to głoski, których odpowiednikiem literowym jest *ṛ* – jest to specyficzna pozostałość po *r* frykatywnym (Tambor 2008, 145);
- redukcja spółgłosek (najczęściej [l], także innych, np. [l], [n], [d]) (Tambor 2008, 147);
- zamiana różnych spółgłosek na [j] (Tambor 2008, 148);
- spółgłoski protetyczne: [j] jako wynik prejotacji oraz [l] jako wynik labializacji (Tambor 2008, 148–149);
- przejście [s] > [š] przed spółgłoską pod wpływem języka niemieckiego (Tambor 2008, 149);
- twarda wymowa grup [ke], [ky] oraz [ge], [gy] (Tambor 2008, 149);
- mazurzenie (Tambor 2008, 149–150).

W zakresie systemu spółgłoskowego jedną z charakterystycznych cech gwary śląskiej jest specyficzna wymowa grup [š`i] i [ž`i], w których głoski [š] i [ž] odpowiadają ortograficznemu zapisowi *ṛ*. Połączenia takie wymawiane są miękko, w odróżnieniu od twardej wymowy ogólnopolskiej [šy] i [žy]. Śląskie nazwiska XIX-wieczne poświadczają ową miękkość. W analizowanych nazwiskach jej śladem jest zapis *ṛ*, np. *Dṛyżga* (7), *Dṛyżła* (10), *Dṛyżła* (7), *Pṛybyła* (5), *Pṛybylla* (4), *Pṛybyłek* (9), *Pṛybyłek* (6), *Sḳrzypczyk* (3), *Sḳrzypulec* (3), *Sḳrzypułec̣* (2), *Stṛyś* (40), *Stṛyś* (17), *Stṛyś* (3), oraz sporadycznie *ri*, np. *Kṛyścik* (1), *Sḳripulec* (1). Obok zapisów z *ṛ* liczniej występują formy z *ry*: *Dṛyżga* (61), *Dṛyżga* (43), *Dṛyżła* (2), *Pṛybyła* (25), *Pṛybylla* (8), *Pṛybyłek* (81), *Sḳrzypczyk* (4), *Sḳrzypulec* (34), *Stṛyś* (55), *Stṛyś* (9), *Stṛyś* (4), *Stṛyś* (2), *Kṛyścik* (1).

Drugą z istotnych cech gwary śląskiej dotyczących konsonantyzmu jest mazurzenie. Jolanta Tambor w przywoływanej monografii pisze:

Mazurzenie na Górnym Śląsku jest **zdecydowanie** [podkreślenie autorki] niekonsekwentne. To bardzo istotna właściwość tego terenu i tej cechy: niekonsekwencja. Nie spotkałam się z osobami konsekwentnie mazurzącymi. Różny jest jedynie stopień nasilenia tej cechy (...) (Tambor 2008, 150).

W poddanych ekscerpcji XIX-wiecznych indeksach stosunkowo niewiele nazwisk śląskich poświadczало tę właściwość. Obok licznie występujących

⁴ Poza tu wymienionymi autorka wskazuje także kilka zmian zleksykalizowanych, m.in. przejście [c̣ʂt-] w [ṛʂt-] (Tambor 2008, 150).

nazwisk *Bujocęk* (90) i *Kogot* (43) większość nazw poświadczających mazurzenie pojawia się mniej niż 20 razy, np. *Banaś* (18), *Bujacęk* (4), *Dżimis* (14), *Froncek* (7), *Krycęk* (5), *Wiencęk* (4), *Więcęk* (8). Niektóre z nich notowane są również w formie bez mazurzenia: *Bujoczek* (43), *Bujaczek* (30), *Koczot* (20), *Koczott* (37), *Kryczek* (2), *Wienczek* (2).

Ponadto w XIX-wiecznych zapisach zwraca uwagę wygłosowa grupa [ky] w nazwiskach współcześnie zakończonych na *-ski*, np. *Bramowskę* (10), *Cytrynowskę* (13), *Dulskę* (16), *Kowalskę* (14), *Makowskę* (26), *Pozimskę* (12), *Rudawskę* (11). Frekwencja tych form jest na ogół dużo niższa niż nazwisk na *-ski*: *Bramowski* (32), *Dulski* (23), *Kowalski* (35), *Makowski* (103), *Pozimski* (94). Wyjątkami w tej grupie są nazwiska *Cytronowski* (2) i *Rudawski* (10), których frekwencja jest niższa niż analogicznych form z twardą wymową wygłosowej grupy [ky].

Pozostałe cechy fonetyczne entolektu śląskiego w zakresie systemu spółgłoskowego wymienione przez Tambor albo nie znajdują odzwierciedlenia w analizowanych przeze mnie nazwiskach, albo poświadczane są w pojedynczych zapisach. Przykładowo wskazać można nazwiska, w których [s] przed spółgłoską przeszło w [š] pod wpływem języka niemieckiego, por. *Skoop* (15) i *Škoop* (4), *Smolka* (15) i *Šmolka* (1). Są one jednak rzadsze niż formy z [s] przed spółgłoską.

Nacechowanie dialektalne nazwisk śląskich z punktu widzenia słowotwórstwa

Najbardziej typowym przyrostkiem słowotwórczym w gwarze Górnego Śląska jest sufiks augmentatywny *-ok*, tworzący liczne wyzwiska⁵, np. *ciućmok*, *guzdrok*, *ślimok*, *zdechlok*, *szeptlok*. Charakteryzuje się on wysoką frekwencją w badanej grupie XIX-wiecznych nazwisk, spośród których najliczniej reprezentowane były: *Nowok* (135), *Kurżok* (69), *Kolczok* (37), *Pollok* (21), *Kożok* (19), *Miżerok* (19), *Kapuściok* (18), *Woźniok* (17), *Cudok* (16), *Grzęsiok* (16), *Dydok* (12). Wskazany przyrostek jest fonetycznym odpowiednikiem ogólnopolskiego sufiksu *-ak*, stąd niektóre z wymienionych nazwisk występowały w obocznych formach, por.: *Nowak* (238), *Kurżak* (3), *Miżerak* (4). Poza nazwiskiem *Nowok*, które rzadziej notowane było w analizowanych indek-

⁵ Sufiks *-ok* tworzy również nazwy miejsc i przedmiotów, zob. *basiok*, *familok*, *kułok*, *żymlok* (Tambor 2008, 178).

sach niż forma *Nowak*, wymienione nazwiska z przyrostkiem *-ok* były frekwencyjnie częstsze niż ich warianty z sufiksem *-ak*. Co ciekawe, większość z nich w ogóle nie pojawiła się w postaci z formantem *-ak*.

Inne przyrostki charakterystyczne dla gwary Górnego Śląska to przede wszystkim sufiksy augmentatywne, m.in. *-orx* || *-osx*, *-ocx*, *-ol*, *-ula*, lub homonimiczny z sufiksem augmentatywnym przyrostek *-uch*. W badanym wykazie XIX-wiecznych antroponimów nazwiska zawierające wymienione przyrostki nie miały wielu poświadczeń. Podać można następujące przykłady: *Gniazdorx* (4), *Kosztorx* (4), *Szędziolorx* (4), *Kosytorx* (2), *Sollorx* (2), *Kamieniorx* (1), *Kaszlorx* (1); *Lukosx* (10), *Lubosx* (8), *Galiosx* (2), *Kantosx* (2); *Rogocx* (3), *Kopocx* (1), *Tkocx* (1); *Boncol* (24) || *Bontzol* (13) || *Boncoll* (6) || *Bonczol* (6) || *Bacol* (3) || *Bonzol* (2) || *Bontzoll* (1) || *Bunzol* (1), *Spyrrol* (5), *Marschol* (4), *Marszol* (4), *Gorol* (3); *Berula* (4), *Paczula* (3), *Bregula* (2), *Hachula* (2), *Switula* (2), *Schwitula* (1); *Kazuch* (9), *Pampuch* (6), *Piecuch* (3), *Labuch* (2). Na podstawie zebranego materiału trudno wyrokować o dominacji któregoś z wymienionych sufiksów. Warto jednak zauważyć, że dziesięć lub więcej poświadczeń miały tylko nazwiska *Lukosx* i *Boncol* || *Bontzol*.

W antroponimii śląskiej liczne są również sufiksy *-oń*, *-ała*, *-us*, *-as* i *-el* (Lech-Kirstein 2008, 146). Pierwszy z nich (*-oń*) pojawia się w następujących nazwiskach: *Ordoń* (12), *Cyroń* (11), *Boroń* (10), *Cichoń* (9), *Mazoń* (8), *Ledwoń* (3), *Ligoń* (3), *Widoń* (3), *Baroń* (2), *Gawroń* (2), *Kuroń* (2), *Lizoń* (2), *Lisoń* (1), *Maroń* (1), *Odoń* (1), *Rydzoń* (1), *Wylon* (1). Drugi (*-ała*) występuje w nazwach: *Kapala* (24), *Gruchala* (22), *Domogala* (20), *Morgala* (13), *Niedbala* (11), *Tyrala* (7), *Drzymala* (5), *Gubala* (5), *Bubala* (4), *Deptala* (2), *Dyrgala* (1), *Kidala* (1), *Krzonkala* (1), *Krzykala* (1), *Kubala* (1), *Mrugala* (1), *Murgala* (1), *Perdala* (1), *Pierzchala* (1), *Pochmala* (1), *Schwitala* (1), *Zabiegala* (1). Nazwiska zakończone na *-us* to m.in.: *Labus* (126) || *Łabus* (8), *Ragus* (55), *Adamus* (51) || *Hadamus* (1), *Mokrus* (33), *Janus* (21), *Gollus* (15) || *Golus* (14) || *Galus* (7) || *Gallus* (2), *Okulus* (14), *Grzebelus* (12), *Korkus* (7), *Miękus* (7), *Jagus* (6), *Dylus* (5) || *Dyllus* (1), *Kalus* (4) || *Kallus* (1), *Jendrus* (3) || *Jedruss* (3), *Bermus* (2), *Caus* (2), *Flakus* (1). Sufiks *-as* można wskazać w następujących nazwiskach: *Janas* (95), *Galbas* (67) || *Galbas* (29), *Darmas* (31), *Banas* (18), *Gallias* (11), *Białas* (6) || *Białas* (4), *Dygas* (3), *Judas* (3), *Barabas* (2), *Gaidas* (2), *Jonas* (2), *Kias* (2), *Kyras* (2). Ostatni z wymienionych sufiksów (*-el*) poświadczają takie antroponimy, jak: *Blochel* (144) || *Blachel* (3), *Parusel* (72) || *Paruzel* (35), *Wróbel* (28) || *Wróbel* (20), *Cogiel* (22), *Sobel* (18), *Daniel* (15), *Bargiel* (7), *Kochel* (7), *Stebel* (5).

Na podstawie dokonanego przeglądu można stwierdzić, że w XIX wieku najliczniej (ponad sto wystąpień) reprezentowane były nazwiska: *Nowok*

(135), *Labus* (126) i *Blochel* (144), zatem nazwy z sufiksami *-ok*, *-us* i *-el* należały do najbardziej rozpowszechnionych pod względem słowotwórczym antropimów na badanym obszarze Śląska.

Nacechowanie dialektalne nazwisk śląskich pod względem leksykalnym

Danuta Lech-Kirstein, opisując śląskie cechy leksykalne nazwisk z terenu Opola, zwróciła uwagę na to, że w śląskiej antropimii zachowały się wyrazy prasłowiańskie i staropolskie oraz typowe dialektyzmy słownikowe (Lech-Kirstein 2008, 147–148). Jako egzemplifikację badaczka podała m.in. nazwiska *Disput*, *Rżany* i *Świerż* (będące archaizmami leksykalnymi) oraz *Krupa*, *Kurpierz* i *Ochlast* (uchodzące za dialektyzmy śląskie). W analizowanym przez mnie XIX-wiecznym materiale onomastycznym również można wskazać nazwiska potwierdzające te obserwacje. Wśród antropimów noszących znamiona archaizmów leksykalnych bądź będących przykładem formacji utworzonych od apelatywów, nieistniejących już we współczesnym języku lub odczuwanych jako dawne, przestarzałe, znalazły się m.in. następujące nazwiska:

- *Bargiel* || *Bargiel* – pochodzi od apelatywu *bargiel*, *bargiel* ‘gatunek ptaka’ (SNŚ), poświadczone w badanym materiale odpowiednio 7 i 3 razy;
- *Płonka* – nazwisko odapelatywne od *plonka* ‘dzikie, nieszczepione drzewo lub jego owoc’ (SStp), odnotowane 52 razy; wariant *Plonka* notowany jest 24 razy;
- *Tobolik* – formacja z przyrostkiem *-ik* utworzona od apelatywu *tobola* ‘torba podróżna, worek, woreczek na pieniądze’ (SStp), *tobola*, *tobol*, *toból* ‘zawiniątko, pakunek podróżny, juki, bagaż, tłumok’ (SW), nazwisko poświadczone 93 razy, również jako *Tobollik* (13 razy) oraz *Tobolick* (10 razy);
- *Kocot* || *Koczot* – formacja z przyrostkiem *-ot* (*Koc-ot*, *Kocz-ot*), staropolskie i gwarowe *koczot* ‘kogut’ od prasłowiańskiego *kočьtь ‘kogut’ (SNŚ), także *koczot* ‘rajfur, stręczyciel’ (MSZP), nazwisko poświadczone odpowiednio 43 i 20 razy, występowało również w formie *Koczott* (37 razy);
- *Dragon* || *Dragan* – nazwisko odapelatywne od *dragon*, dawne *dragan* ‘kawalerzysta’ (NP), poświadczone 92 razy, natomiast *Dragan* – 4 razy;
- *Powotka* || *Powolka* || *Powatka* – formacja z przyrostkiem *-ka* pochodząca od czasownika *powalać*, *powolić* ‘wywrócić, zabrudzić’ (NP),

w badanym materiale dominują formy z pochyłą samogłoską *a* (*Powolka* – 27 poświadczeń, *Powolka* – 7 poświadczeń), forma *Powalka* odnotowana została 5 razy;

- *Lubos* – formacja z przyrostkiem *-os* pochodna od *luby* 1. ‘znajdujący upodobanie w kimś, w czymś’; 2. ‘związany z rozkoszą cielesną, rozkoszny’; 3. ‘upragniony, pożądaný’; 4. ‘smukły, szczupły’ (MSZP), w badanym materiale poświadczona 216 razy; nazwisko to występowało również w wariantach *Lubosz* (8 poświadczeń), *Luboss* (7 poświadczeń) oraz w jednostkowo odnotowanych formach *Lubas* i *Lubosch*.

Zaprezentowany materiał onomastyczny potwierdza przejawiającą się w różnym stopniu archaiczność śląskich nazwisk: (1) forma nazwiska może być tożsama z nieistniejącymi we współczesnym języku polskim apelatywami (np. *Płonka*), (2) forma nazwiska może być tożsama z apelatywami funkcjonującymi w polszczyźnie jako wyrazy dawne lub przestarzałe (np. *Dragon*), (3) forma nazwiska nie jest tożsama z apelatywem, ale jako formacja sufiksalna pochodzi od dawnych apelatywów (np. *Tobolik*).

Wśród analizowanych śląskich nazwisk znalazły się również formy wskazujące na dialektyzmy śląskie. Należą do nich nazwiska odzwiercące: *Kamella* (63) || *Kamela* (13) – gw. ‘wielbłąd’ (SGG); *Kokot* (9) – gw. 1. ‘kogut’, 2. ‘kurczak, kurczę’ (SGG) oraz prawdopodobnie nazwiska, których formy są tożsame ze śląskimi apelatywami, m.in. *Kurczok* (69) 1. ‘palacz tytoniu’, 2. ‘kurnik’; *Pampuch* (6) ‘naleśnik, omlet’ (SGG); *Buła* (16) 1. ‘guz, guzek, wypukłość, opuchlizna, narośl’, 2. ‘wypukłość, wybrzuszenie’, 3. ‘bryła’, 4. ‘gromada, biorowisko (*sic!*), tłok, tłum’, 5. ‘grzyb piestrak jadalny, grzyb trufla letnia’, 6. ‘lampa lukowa w kopalni’, 7. *przen.* ‘gamoń (1), grubas (2)’ (SGG); *Hachula* (3), *Hachula* (2) od *chachula* ‘pysk, morda’ (SNŚ), ‘niedbały ktoś (1)’, ‘kokietka (2)’ (SGG). W zgromadzonej bazie nazwisk wskazać można jeszcze wiele tego typu przykładów. Często jednak trudno jednoznacznie stwierdzić, czy dane nazwisko faktycznie pochodzi od śląskiego apelatywu (por. *Ferda* [18] – być może wywodzi się od gw. *ferd* ‘koń’ [SGG], ale SNŚ wskazuje także na pochodzenie od imienia *Ferdynand*; *Bajer* [12] – od gw. *bajera* 1. ‘bajer, bлага, bujda, zmyślenie’, 2. ‘bariera, zapora drewniana [w górnictwie]’ lub *Bajery* ‘Bawaria’ [SGG]).

Frekwencja jako wyznacznik śląskości nazwiska

O śląskości nazwiska – oprócz jego cech dialektalnych – może również przesądzać jego wysoka frekwencja na terenie Śląska w porównaniu z inny-

mi obszarami Polski w rozpatrywanym okresie oraz współcześnie. Wysoka frekwencja danego nazwiska zarówno w wieku XIX, jak i na początku XXI stulecia upoważnia do stwierdzenia, które nazwiska są typowo śląskie, niezależnie od brzmienia czy formy językowej. Wśród odnotowanych dawnych nazwisk najwyższą frekwencję (ponad 200 poświadczeń) mają następujące: *Mazur* (261), *Schiwy* (258), *Nowak* (238), *Michalik* (228) i *Lubos* (216). Kolejnych 21 nazwisk poświadczonych zostało w analizowanych indeksach ponad 100 razy: *Jany* (194), *Ogrodnik* (186), *Slotta* (180), *Machura* (161), *Żydek* (161), *Simy* (157), *Kulisch* (146), *Blochel* (144), *Mrozek* (141), *Horzella* (136), *Nowok* (135), *Jureczek* (130), *Gulba* (128), *Labus* (126), *Gwóźdź* (124), *Peta* (111), *Hakuba* (107), *Ferdyn* (106), *Lebek* (106), *Makowski* (103) i *Heflik* (102).

Weryfikacja, które z wymienionych nazwisk XIX-wiecznych można uznać za charakterystyczne dla obszaru Śląska również współcześnie, jest możliwa na podstawie *Słownika nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku* Kazimierza Rymuta. W leksykonie tym zostały zarejestrowane nazwiska używane przez ponad 38,5 miliona mieszkańców Polski w 2002 roku. Przy każdym nazwisku podano liczbę osób noszących dane nazwisko oraz informacje o jego rozmieszczeniu geograficznym (województwo, powiat) według obecnie obowiązującego podziału administracyjnego w Polsce. W tabeli 1. zestawiono 26 najpopularniejszych (w świetle zgromadzonego materiału) nazwisk używanych w XIX wieku z danymi frekwencyjnymi dotyczącymi tych samych nazwisk z 2002 roku.

Tabela 1. Porównanie frekwencji najpopularniejszych nazwisk na podstawie indeksu księgi chrztów z parafii Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Żyglinie z lat 1800–1887 oraz indeksu księgi chrztów z parafii Świętego Marcina w Starych Tarnowicach z lat 1800–1870 z danymi zaczerpniętymi ze *Słownika nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku* K. Rymuta (opracowanie własne).

Lp.	Nazwisko	Frekwencja na podstawie indeksów ksiąg chrztów	Frekwencja na podstawie <i>Słownika nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku</i> K. Rymuta
		Liczba poświadczeń	Liczba poświadczeń w powiecie tarnogórskim
1.	Mazur	261	579
2.	Schiwy	258	0
3.	Nowak	238	1153
4.	Michalik	228	365
5.	Lubos	216	160
6.	Jany	194	119
7.	Ogrodnik	186	139
8.	Slotta	180	0

Lp.	Nazwisko	Frekwencja na podstawie indeksów ksiąg chrztów	Frekwencja na podstawie <i>Słownika nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku K. Rymuta</i>
		Liczba poświadczeń	Liczba poświadczeń w powiecie tarnogórskim
9.	Machura	161	154
10.	Żydek	161	245
11.	Siwy	157	421
12.	Kulisch	146	0
13.	Blochel	144	68
14.	Mrozek	141	154
15.	Horzella	136	5
16.	Nowok	135	38
17.	Jureczek	130	20
18.	Gulba	128	86
19.	Labus	126	154
20.	Gwóźdź	124	287
21.	Pela	111	55
22.	Hakuba	107	49
23.	Ferdyn	106	94
24.	Lebek	106	132
25.	Makowski	103	58
26.	Heflik	102	33

Dane zawarte w tabeli 1. pokazują, że popularność poszczególnych nazwisk na rozpatrywanym obszarze Górnego Śląska zmieniła się. Szczególną uwagę należy zwrócić na nazwiska noszące w XIX wieku znamiona języka niemieckiego, tj. *Schimy*, *Slotta*, *Horzella* i *Kulisch*, które współcześnie w takiej formie na objętym analizą terenie nie występują (*Schimy*, *Slotta*, *Kulisch*) albo są nielicznie poświadczone (*Horzella*). Przy ustalaniu stopnia popularności tych nazwisk na historycznym Górnym Śląsku na początku XXI wieku uwzględniono łącznie dane frekwencyjne dotyczące nazwisk zapisanych w takiej postaci oraz ich współczesnych odpowiedników, tj. nazwisk *Simy*, *Slota*, *Horzela* i *Kulisz*. Natomiast w przypadku nazwisk *Simy* i *Makowski* podczas obliczania współczesnej frekwencji wzięto również pod uwagę żeńskie formy *Sima* i *Makowska*. W celu unaocznienia, które z wymienionych w tabeli 1. nazwisk można uznać obecnie za najbardziej typowe dla historycznego Górnego Śląska, konieczne okazało się przedstawienie danych liczbowych zawartych w *Słowniku nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku* w taki sposób, aby zaakcentować, jak duży procent mieszkańców Polski noszących dane nazwisko zamieszkuje obecnie badany obszar. Dopiero takie zestawie-

nie pozwoli stwierdzić, które antroponimy – niezależnie od cech dialektalnych – można uznać za charakterystyczne nazwiska śląskie. Dane te przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Popularność współczesnych odpowiedników XIX-wiecznych nazwisk śląskich zapisanych w indeksie księgi chrztów z parafii Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Żyglinie z lat 1800–1887 oraz indeksie księgi chrztów z parafii Świętego Marcina w Starych Tarnowicach z lat 1800–1870 na początku XXI wieku (opracowanie własne).

L.p.	Nazwisko	Liczba poświadczeń w powiecie tarnogórskim	Liczba poświadczeń na obszarze historycznego Górnego Śląska ^{a)}	Liczba poświadczeń w całej Polsce	Procent mieszkańców noszących dane nazwisko na terenie historycznego Górnego Śląska w stosunku do ogólnej liczby mieszkańców Polski noszących dane nazwisko
1.	Nowak	1153	28221	208 026	13,57%
2.	Mazur	579	9 261	67 696	13,68%
3.	Siwy ^{b)}	437 ^{b)}	1 237 ^{b)}	2 982 ^{b)}	41,48%
4.	Michalik	365	3 774	17 523	21,54%
5.	Gwóźdź	287	2 740	8 381	32,69%
6.	Żydek	245	1 441	3 442	41,87%
7.	Horzela ^{c)}	245 ^{c)}	532 ^{c)}	655 ^{c)}	81,22%
8.	Lubos	160	552	610	90,49%
9.	Machura	154	1 081	3 128	34,56%
10.	Mrozek	154	3 329	7 859	42,36%
11.	Labus	154	1 182	1 288	91,77%
12.	Ogrodnik	139	749	4 347	17,23%
13.	Lebek	132	448	568	78,87%
14.	Slota ^{d)}	123 ^{d)}	1 139 ^{d)}	3 907 ^{d)}	29,15%
15.	Jany	119	392	822	47,69%
16.	Ferdyn	94	287	828	34,66%
17.	Gulba	86	177	370	47,84%

L.p.	Nazwisko	Liczba poświadczeń w powiecie tarnogórskim	Liczba poświadczeń na obszarze historycznego Górnego Śląska ^{a)}	Liczba poświadczeń w całej Polsce	Procent mieszkańców noszących dane nazwisko na terenie historycznego Górnego Śląska w stosunku do ogólnej liczby mieszkańców Polski noszących dane nazwisko
18.	Blochel	68	128	137	93,43%
19.	Kulisz ^{c)}	63 ^{c)}	396 ^{c)}	1 069 ^{c)}	37,04%
20.	Makowski ^{d)}	121 ^{d)}	1 805 ^{d)}	26 822 ^{d)}	6,73%
21.	Peła	55	139	289	48,10%
22.	Hakuba	49	90	98	91,84%
23.	Nowok	38	1 276	1 350	94,52%
24.	Heflik	33	103	141	73,05%
25.	Jureczek	20	138	228	60,53%

^{a)} W artykule w uproszczeniu przyjęto, że na terenie historycznego Górnego Śląska zlokalizowane są obecnie następujące powiaty województwa śląskiego: bielski, Bielsko-Biała, bieruński-łędziński, Bytom, Chorzów, cieszyński, Gliwice, gliwicki, Jastrzębie-Zdrój, Katowice, lubliniecki, mikołowski, Mysłowice, Piekary Śląskie, pszczyński, raciborski, Ruda Śląska, rybnicki, Rybnik, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice, tarnogórski, Tychy, wodzisławski, Zabrze, Żory, a także następujące powiaty województwa opolskiego: głubczycki, kędzierzyńsko-kozielski, kluczborski, krapkowicki, nyski, oleski, Opole, opolski, prudnicki i strzelecki.

^{b)} Dane frekwencyjne dotyczące nazwisk: *Schimy*, *Siny* i *Sima*.

^{c)} Dane frekwencyjne dotyczące nazwisk: *Horzella* i *Horzela*.

^{d)} Dane frekwencyjne dotyczące nazwisk: *Slotta* i *Stota*.

^{e)} Dane frekwencyjne dotyczące nazwisk: *Kulisib* i *Kulisz*.

^{f)} Dane frekwencyjne dotyczące nazwisk: *Makowski* i *Makowska*.

Dane liczbowe zawarte w tabeli 2. pokazują, że w przypadku 5 nazwisk (*Nowok*, *Blochel*, *Hakuba*, *Labus* i *Lubos*) ponad 90% ogółu noszących je mieszkańców Polski zamieszkuje obszar historycznego Górnego Śląska. Na tym terenie mieszka również ponad połowa wszystkich współczesnych nosicieli nazwisk *Horzela* (81,22%), *Lebek* (78,87%), *Heflik* (73,05%) i *Jureczek* (60,53%). Warto również wskazać nazwiska *Peła* (48,10%), *Gulba* (47,84%), *Jany* (47,69%), *Mrozek* (42,36%), *Żydek* (41,87%) i *Siny* (41,48%) – w ich przypadku odsetek osób mieszkających na Śląsku wynosi ponad 40. To właśnie te wszystkie nazwiska bez wątpienia można uznać za charakterystyczne dla Śląska. Na obszarze historycznego Górnego Śląska obecnie mieszka po-

nadto jedna trzecia wszystkich mieszkańców Polski noszących nazwiska *Kulisz* (37,04%), *Ferdyn* (34,66%), *Machura* (34,56%) i *Gwóźdź* (32,69%). Natomiast pozostałe nazwiska uwzględnione w obliczeniach, tj. *Słota* (29,15%), *Michalik* (21,54%), *Ogrodnik* (17,23%), *Mazur* (13,68%), *Nowak* (12,18%) i *Makowski* (6,69%), mimo że niejednokrotnie są bardzo popularne na Śląsku, nie są nazwiskami typowymi dla tego obszaru.

Na podstawie powyższych obliczeń do grupy śląskich nazwisk wyszczególnionych na podstawie cech fonetycznych, budowy słowotwórczej oraz charakterystycznej leksyki dołączyć można również typowe śląskie nazwiska: *Hakuba*, *Horzela*, *Lebek*, *Heflik*, *Jureczek*, *Pela*, *Gulba*, *Jany*, *Mrozek*, *Żydek* i *Siny*. W tych przypadkach odsetek nosicieli danego nazwiska zamieszkujących historyczny Górny Śląsk wynosi ponad 40.

Podsumowanie

Inspiracją do podjęcia rozważań na temat śląskich nazwisk było upublicznienie w internecie zdigitalizowanych XIX-wiecznych ksiąg parafialnych z rejonu historycznego Górnego Śląska oraz indeksów nazwisk osób notowanych w poszczególnych dokumentach. Opracowanie stanowi próbę odpowiedzi na pytanie o śląskości nazwisk nie tylko uwidocznioną na płaszczyźnie fonetycznej, słowotwórczej oraz leksykalnej, ale również determinowaną frekwencyjnie. W zgromadzonym materiale antroponimicznym udało się odnaleźć przykłady nazwisk, w których przejawiają się charakterystyczne dla obszaru Górnego Śląska cechy dialektalne zarówno w zakresie wokalizmu – występowania samogłosek pochyłonych (np. *Kwiotek*, *Kożyra*, *Dzienvior*) i nosowości konsonantycznej (np. *Jarżombek*, *Mitrenka*, *Kempa*), jak również w zakresie konsonantyzmu, m.in. mazurzenia (np. *Bujocek*, *Kocot*) oraz specyficznej wymowy grup [š`i] i [ž`i] (np. *Przibylek*, *Drzizga*). Następnie dokonano oglądu zebranych antroponimów pod kątem ich budowy słowotwórczej. Ustalono, że do najbardziej charakterystycznych dla badanego obszaru należały nazwiska zakończone na *-ok*, *-us* i *-el* (np. *Nowok*, *Labus*, *Blochel*). W badanym materiale znalazły się również nazwiska zaświadczone archaizmy leksykalne (np. *Płonka*, *Dragon*, *Powolka*) i śląskie dialektyzmy (np. *Kamella*, *Kokot*, *Pampuch*).

Ponadto w artykule wykorzystano dane frekwencyjne dotyczące współczesnych śląskich nazwisk, na których podstawie wskazano grupę nazwisk cha-

rakterystycznych dla historycznego Górnego Śląska, np. *Horzela*, *Hakuba* i *Heflik*. Należy jednak podkreślić, że zaprezentowana metoda obliczeniowa prowadząca do wykrycia śląskich nazwisk jest jedynie metodą poglądową, niedającą wyników liczbowych stuprocentowo pewnych, m.in. ze względu na trudność w jednoznacznym nakreśleniu granic historycznego Górnego Śląska na mapie współczesnych powiatów oraz nieuwzględnienie wszystkich możliwych współczesnych wariantów „dawnych” nazwisk.

Poddany analizie materiał z całą pewnością nie pozwala na konstatacje i uogólnienia dotyczące kształtowania się systemu nazewnictwa osobowego na Górnym Śląsku, niemniej jednak może stać się przyczynkiem do dalszych pogłębionych i zakrojonych na szerszą skalę badań onomastycznych i historycznojęzykowych poświęconych temu zagadnieniu.

Literatura

- Borek H., Szumska U., 1976, *Nazwiska mieszkańców Bytomia od końca XVI wieku do roku 1740. Studium nazewnictwa i społeczno-narodowościowe*, Warszawa–Wrocław.
- Bystron J.S., 1993, *Nazwiska polskie*, Warszawa.
- Długosz-Kurczabowa K., Dubisz S., 2006, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa.
- Kaleta Z., 1998, *Nazwisko w kulturze polskiej*, Warszawa.
- Kallus B., 2015, *Słownik górnoszląskiej gódkiej*, Chorzów. (SGG)
- Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W., red., 1919, *Słownik języka polskiego*, t. 7, Warszawa. (SW)
- Kowalska A., 1970, *Język polski w szesnastowiecznych księgach miejskich Tarnowskich Gór*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Kowalska A., 1978a, *Najczęstsze typy nazw osobnych w Tarnowskich Górach w drugiej połowie XVI wieku*, „Zaranie Śląskie”, r. 41, z. 1.
- Kowalska A., 1978b, *Nazwiska mieszkańców Katowic w siedemnastowiecznej księdze metrykalnej*, w: Lubaś W., Wilkoń A., red., *Prace językoznawcze*, t. 4, *Onomastyka*, Katowice.
- Lech-Kirstein D., 2008, *Nacechowanie dialektalne opolskich nazwisk*, „Studia Śląskie”, t. 67.
- Łobodzińska R., 2012, *Średniopolskie nazwiska śląskie motywowane nazwami roślin*, w: Łuc I., Połłódek M., red., *W komunikacyjnej przestrzeni nazw własnych i pospolitych. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Robertowi Mrózkowi*, Katowice.
- Magda-Czekaj M., 2003, *Historyczne nazwiska ludności Olesna na Śląsku Opolskim*, Kraków.
- Milerski W., 1996, *Nazwiska cieszyńskie*, Warszawa.
- Rospond S., 1960, *Nazwiska Ślązaków*, Opole.
- Rospond S., 1967–1973, *Słownik nazwisk śląskich*, cz. 1–2, Wrocław–Warszawa–Kraków. (SNŚ)
- Rymut K., 1999–2001, *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. 1–2, Kraków. (NP)
- Rymut K., 2003, *Słownik nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku*, Kraków (plyta CD).
- Siuciak M., 1998, *Język śląskich utworów scenicznych z lat 1864–1922*, Katowice.
- Siuciak M., 2012, *Czy w najbliższym czasie powstanie język śląski?*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, t. 19 (39), z. 2.

- Sochacka S., 1999, *Cechy dialektalne toponimii śląskiej*, w: Wyderka B., red., *O kształcie języka. Studia i rozprawy*, Opole.
- Synowiec H., 1992, *Sprawność językowa uczniów w śląskim środowisku gwarowym. Problemy, badania, konsekwencje dydaktyczne*, Katowice.
- Synowiec H., 2013, *Śląska ojczyzna polszczyzna z perspektywy edukacyjnej. Wybór zagadnień*, Katowice.
- Tambor J., 2008, *Mowa Górnoszlązaków oraz ich świadomość językowa i etniczna*, Katowice.
- Tambor J., 2010, *O potrzebie szerszych badań nad współczesną śląszczyzną*, w: Szczepański M.S., Nawrocki T., Niesporek A., red., *Deficity badań śląskoznawczych*, Katowice.
- Urbańczyk S., red., 1970 i 1984, *Słownik staropolski*, t. 6 i 9, Wrocław i in. (SStp)
- Wysocka F., red., 2003, *Mały słownik zaginionej polszczyzny*, Kraków. (MSZP)

Netografia

- <https://familysearch.org/search/image/index?owc=MHX3-JWL%3A361904901%2C361972001%3Fcc%3D2114433> [dostęp: styczeń–luty 2017].
- <https://familysearch.org/search/image/index?owc=MHX7-PZ9%3A361904901%2C362306801%3Fcc%3D2114433> [dostęp: styczeń–luty 2017].
- <http://siliusradicum.pl/zasoby/indeksy/stare-tarnowice/> [dostęp: styczeń–luty 2017].
- <http://siliusradicum.pl/zasoby/indeksy/zyglin-ii/> [dostęp: styczeń–luty 2017].
- http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=854&Itemid=19 [dostęp: 20.01.2017].

Determinants of Silesian origin of old and contemporary surnames of the inhabitants of Upper Silesia

The article concerns Silesian anthroponomy. Using examples from two 19th century church registers indices from Upper Silesia, the author demonstrates which features of Silesian dialect are reflected in the surnames. Some phonetic features of the analysed names are discussed in the article, as well as the appearance of the suffixes *-ok*, *-us*, *-el*. Examples of names that bear traces of lexical archaisms and Silesian dialect are also discussed. In order to select the Silesian surnames the author uses data gathered in the *Dictionary of surnames used in Poland in the beginning of the 21st century* by K. Rymut.

Keywords: anthroponomy, dialectal features, Silesian dialect, surnames at Upper Silesia